

APLIKACE TECHNIKY REPERTOÁROVÉ MŘÍŽKY NA ZKOUMÁNÍ UTVÁŘENÍ DOJMŮ O POLITICÍCH¹

Josef Lukas, Jan Šerek

Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií MU v Brně

Abstrakt:

Tato explorativní studie shrnuje předběžná zjištění, týkající se zkoumání základních dimenzí, kterými lze popsat některé možné způsoby uvažování, využívané jedincem při formování jeho dojmů o politicích. Jakožto výzkumná metoda je v ní použita jedna z modifikací techniky repertoárové mřížky (REP-test). Dosažené výsledky mj. hovoří o významu dimenze populismu a politicko-ideologických dimenzí pro celkový dojem o politikovi, o vztahu mezi vnímáním politikovy upřímnosti a populismu a o vazbě mezi vnímáním politikovy viditelnosti a vůdcovských schopností. Nastíněné závěry jsou chápány jako předběžné a jsou doporučeny k dalšímu ověřování. Součástí diskuse je rovněž reflexe zkušeností autorů s aplikací techniky repertoárové mřížky na oblast zkoumání dojmů o politicích, přičemž se tato technika v zásadě ukazuje jako přínosná a využitelná v dané oblasti.

Klíčové termíny:

politická psychologie, technika repertoárové mřížky, utváření dojmů

Úvod

Předložená stať se pokouší nabídnout jeden z možných psychologických pohledů na oblast politického dění- budeme se v ní tedy pohybovat převážně na poli politické psychologie, stále poměrně mladé hraniční disciplíny, v níž dosud neexistují obecně sdílené teorie a modely a ve které je v důsledku toho možné uplatňovat řadu odlišných přístupů (viz např. Kuklinski, 2001). Konkrétně je tato práce věnována problematice utváření dojmů o politicích, je vedena snahou o pochopení základních faktorů, které ovlivňují jedincovo vnímání politiků.

Výzkum utváření dojmů o jiných osobách patří k tradičním tématům sociální psychologie, neboť tyto dojmy jsou nezbytnou podmínkou jakékoli mezilidské interakce (Quinn, Macrae, Bodenhausen, 2003). Utváření dojmů lze definovat jako „osobní konstruování mentální reprezentace – kognitivní struktury v paměti – sestávající se ze znalostí a přesvědčení o druhé osobě“ (McGraw, 2003, s. 394). Na dojem je tak nutné pohlížet nikoli jako na pouhý shluk informací, ale jako na *dynamickou a organizovanou mentální strukturu*, která se na jedné straně neustále proměňuje s nově přichozími informacemi, na druhé straně sama svou vlastní podobou určuje, jakým způsobem do sebe nové poznatky včlení (McGraw, 2003). Specifikem teoretických pojednání i výzkumů zaměřených na formování dojmů je zájem o procesy probíhající v percipujících subjektech, který je provázený záměrným odhlédnutím od reciprocity vztahu mezi vnímatelem a vnímaným (Ottati, Edwards, Krundick, 2005). Právě tato charakteristika je podle

¹ Článek v obdobné podobě byl zveřejněn v časopise *Československá psychologie*, roč. LI, č. 6, s. 622-634, 2007.

našeho názoru příznačná pro situaci, ve které se nachází občan, jenž si utváří dojem o politikovi – proto dáváme v našem textu přednost pojmu *utváření dojmů (impression formation)* před dalšími pojmy užívanými v obdobném významu (např. *sociální/politická percepce, sociální/politická kognice* atp.; o pojmové nejasnosti v této oblasti viz např. Granberg, 1993). Utváření dojmů o politicích je jednou z možných konkretizací obecné problematiky utváření dojmů o druhých osobách. Jedním ze základních výzkumných témat v této oblasti je hledání podmínek, za kterých tendujeme k tvorbě individualizovaného, na informacích založeného dojmu (*data-driven* strategie) a kdy naopak do hry vstupují mechanismy, umožňující subjektu jít za explicitně dané informace (*theory-driven* strategie) (k výzkumům prováděným na toto téma viz např. Conover, Feldman, 1989; Feldman, Conover, 1983; Granberg, 1983; Granberg, 1993; Huang, Price, 2001; Lodge, Stroh, 1993; Marcus, MacKuen, 2004; McDermott, 1998; McGraw, 2003; Rapoport, Metcalf, Hartman, 1989; Rau, Redlawsk, 2001).

Tzv. *theory-driven* strategie předpokládá existenci určitého systému kategorií, resp. kognitivního schématu, které lze definovat jako „více či méně integrovaný soubor přesvědčení a implicitních pravidel, která určují, jak spolu věci souvisejí, jak věci pracují a jak mohou být z nápovědí vyvozeny rysy, které přesahují informace dané v podnětu“ (Granberg, 1993, s. 93). Význam aktu kategorizace spočívá v kompenzaci nedostatků naší kognitivní kapacity prostřednictvím využití, na základě zkušenosti zformovaných, schémat (Conover, Feldman, 1984; 1989; Miller, Wattenberg, Malanchuk, 1986). Jako konkrétní kategorie užívané při utváření dojmů o politicích bývají uváděny především stranická a ideologická příslušnost, fyzický vzhled, pohlaví a rasa (Feldman, Conover, 1983; Koch, 2000; McDermott, 1998; McGraw, 2003; Rau, Redlawsk, 2001). Nechceme-li zůstat u pouhého výčtu jednotlivých kategorií a chceme-li zjistit i jejich vzájemný vztah, musíme si dále položit obecnější otázku *dimenzí*, okolo nichž se dojem o politikovi jedinec utváří. Miller et al. (1986) docházejí k závěru, že si občan při vnímání politiků utváří dojmy spíše podle jejich osobnostních rysů než podle stranické příslušnosti a politických postojů. Posuzování osobnostních rysů podle těchto autorů probíhá na pěti základních dimenzích: *kompetenci, integritě, spolehlivosti, charismatu* a tzv. *personální dimenzi* (zvnějšku pozorovatelné rysy a informace o politikově zázemí), přičemž za základ posuzovacích schémat považují první tři dimenze. Z mezinárodního srovnávacího výzkumu Pancera, Browna, Barra (1999) lze vyvozovat, že si lidé budují dojmy o politicích kolem dimenzí *charisma, kompetence* a *integrita*. Zkoumání jejich relativní důležitosti pro voliče nicméně nepřineslo jasné závěry. Podobné dimenze zjišťuje rovněž Funková (1999): *integritu, empatii* a jistou variaci na *kompetenci* a *vůdcovství*. Rovněž zde není podle autorky možné jednoznačně stanovit, která z těchto dimenzí hraje v celkovém dojmu o politikovi rozhodující úlohu, jelikož jejich význam se proměňuje s ohledem na jednotlivé politiky a kontext. Caprara, Zimbardo (2004) hovoří o trendu *personalizace* politiky a nárůstu významu osobností politiků na úkor ideologie. Podle jejich výzkumů mají voliči tendenci posuzovat osobnosti politiků nápadně zjednodušujícím způsobem, při němž selhává tradiční pětidimenzionální model NEOPS a hodnocení se zplošťuje pouze na dvě dimenze: v první splývá *extroverze* s *otevřeností* a ve druhé *příjemnost, svědomitost* a *neuroticismus*.

V souvislosti s uvedenými výzkumy a modely je třeba mít na paměti, že jejich převážná většina má svůj původ v americkém prostředí. Americký politický systém přisuzuje velký význam osobnostem na úkor politických stran a politická kultura USA se vyznačuje nízkou ideologickou vyhraněností a malou vzdáleností hlavních aktérů na pravo-levé ose (Janda et al., 1998). To podle nás může vést k nižší rozlišitelnosti politiků na základě ideologického klíče a v důsledku toho k nárůstu významu osobnostních dimenzí. Oproti tomu v českém politickém systému mají daleko silnější postavení strany a součástí české politické kultury je poměrně široké, na okrajích ideologicky vyhraněné politické spektrum (Vodička, Cabada, 2003).

1. Nastínění problému

Základní otázka, na kterou jsme se pokusili odpovědět, zněla: jakým způsobem si lidé formují své dojmy o politicích? Tuto poměrně široce koncipovanou výzkumnou otázku jsme pro přehlednost rozdělili do dvou podotázek:

1. Jakými hypotetickými dimenzemi by bylo možné popsat utváření jedincových dojmů o politicích?
2. Jakou důležitost mají jednotlivé dimenze v celkovém dojmu o politikovi?

Vycházejíce z teoretického podchycení problematiky, jsme při výzkumu formování dojmů o politicích předpokládali existenci nepříliš velkého počtu několika klíčových dimenzí politicko-ideologického a osobnostního charakteru. Zvýšená pozornost byla věnována otázce, zda je při formování dojmů důležitější spíše první nebo druhý typ dimenzí. Do výzkumu jsme vstupovali s předpokladem, že učiněná zjištění budou předběžného charakteru a spíše než definitivní závěry poskytnou vhodnou půdu pro realizaci dalších výzkumů obdobného zaměření. Zkoumání jsme zaměřili pouze na politiky působící na domácí politické scéně. Zahrnutí zahraničních politiků by podle našeho názoru výzkum příliš komplikovalo, neboť jak dokládá studie Pancera et al. (1999), lidé pravděpodobně vnímají zahraniční politiky na základě odlišných schémat než politiky domácí, nehledě k možným obtížím plynoucím z předpokládané nižší znalosti zahraničních politiků respondenty. S dosavadními odpověďmi na výzkumnou otázku jsme se nespokojili:

- (1) protože jsme chtěli vyzkoušet možnosti využití metody, která – pokud je nám známo – dosud nebyla (přes svoji vhodnost) k tomuto účelu využita; a
- (2) protože jsme, na základě pochybností o přenositelnosti závěrů dřívějších výzkumů do českého prostředí, považovali za užitečné provést zkoumání formování dojmů o politicích v našich podmínkách.

2. Metoda

Námi zvolenou metodou byla jedna z variací *techniky repertoárové mřížky* (dále REP-test). Vzhledem k jejímu dosavadnímu minimálnímu užívání při zkoumání politických dojmů je třeba nejdříve krátce vyjasnit některé metodologické otázky. REP-test není „izolovanou“, volně použitelnou technikou, nýbrž jde o postup pevně zakotvený v určitých teoretických předpokladech. Její užití je tudíž obhajitelné pouze v případě, kdy jsme s těmito předpoklady v souladu. Podle konceptu repertoárových mřížek vycházejícího ze širší teorie personálních konstruktů rozpracované Georgem Kellym si lidé organizují své osobní zkušenosti na základě hierarchického systému bipolárních významových dimenzí (*konstruktů*). V případě dojmů o druhých osobách jde o šest až osm hlavních konstruktů (Kelly, 1955), přičemž podrobnosti doplňuje řada méně významných dimenzí. Může jít jak o dimenze „soukromé“, tak i „veřejné“ - tj. takové, kterým se dostává sdílené podpory v rámci určité skupiny lidí prostřednictvím opakované veřejné demonstrace jejich významu a prediktivních implikací (Raskin, 2002; Fransella, Bell, Bannister, 2004). Tyto předpoklady podle našeho názoru nijak nekolidují s uvedeným teoretickým zázemím našeho výzkumu, ale naopak se vzájemně velmi vhodně doplňují (viz např. Bannister, 2003, který pokládá politické usuzování za zvláštní formou konstruování, se specifickou bipolaritou politických konstruktů).

Za nezbytné nicméně považujeme upozornit na jeden možný problém: zjišťované konstrukty jsou nedílnými součástmi *osobních* systémů, které se u každého jedince formují pro něj specifickým způsobem, a proto lze předpokládat, že je přesný význam jednotlivých konstruktů spíše subjektivní a obtížně porovnatelný. Tento fakt bylo zapotřebí zohlednit při

interpretaci výsledků, nepokládali jsme jej však za zásadní překážku, znemožňující použití REP-testu v našem výzkumu. U shodně pojmenovaných dimenzí bylo sice možné předpokládat určité nuance v jejich přesném významu pro každého z respondentů, avšak náš výzkumný cíl byl definován na poněkud obecnější rovině. Šlo v něm o zjištění základních dimenzí a jejich role v celkovém dojmu, nikoli o určování přesných významových odstínů těchto dimenzí u jednotlivých zkoumaných subjektů. Techniku REP-testu jsme zvolili s vědomím, že její využití při zkoumání politiky předpokládal i G. Kelly, přestože se sám této oblasti nikdy nevěnoval a přestože ani dnes nelze považovat uplatnění REP-testu v politické psychologii za nijak rozšířené (Bannister, 2003; Fransella et al., 2004). V tomto smyslu jsme považovali náš výzkum za pokus o rozšíření aplikačního prostoru této metody směrem, který byl až doposud neprávem opomíjen.

2.1. Výzkumný vzorek

Respondenty v našem výzkumu byli studenti různých oborů Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Vzhledem k jeho charakteru (explorativní studie, která si klade za cíl formulovat předběžné závěry určené k dalšímu ověřování a rámcově zhodnotit možnosti využití REP-testu pro daný účel) jsme považovali takovéto složení vzorku za dostačující.

Pracovali jsme se dvěma vzorky vybranými nahodilým způsobem (oslovováním v budově fakulty). Žádná osoba nebyla členem obou vzorků zároveň. *Vzorek 1* byl tvořen 10 respondenty: 5 mužů a 5 žen o věkovém průměru 21,6 let (Min = 19; Max = 26). Bylo stanoveno, že po získání 10 respondentů budou zjištěná data analyzována a v případě potřeby bude *vzorek 1* rozšířen o dalších zhruba 2-5 osob. *Vzorek 2* zahrnoval 30 respondentů: 16 mužů a 14 žen o věkovém průměru 22,3 let (Min = 20; Max = 27).

2.2. Konstrukce metody a postup výzkumu

Samotný výzkum probíhal v dubnu 2006 a sestával ze dvou základních fází. V první fázi jsme na *vzorku 1* získávali data, potřebná k ustanovení základních konstruktů, což lze provést vícero možnými postupy (Fransella et al., 2004). V našem výzkumu jsme se rozhodli držet tradičního získávání konstruktů (*elicítace*) z triád elementů, neboť (a) pro zjišťování konstruktů z jiných konstruktů jsme dopředu nedisponovali jejich potřebnou výchozí zásobou, (b) elicítace z diád elementů se užívá zejména při obavě, že zkoumané osoby nepochopí zadání úkolu, což nebyl náš případ, (c) jiné alternativní postupy (viz Fransella et al., 2004, s. 30-46) jsme pokládali v kontextu našeho výzkumu za zbytečně komplikované či nevhodné.

Elementy (jimiž jsou v rámci teorie personálních konstruktů míněny věci, lidé či události konstrukty popisované) představovala pětice představitelů hlavních českých politických stran, protože jsme chtěli pracovat s politiky, kteří (a) jsou v obecném povědomí široké veřejnosti, (b) pokrývají relativně celé ideologické spektrum, (c) stále aktivně působí a dojmy o nich jsou tak „živé“ a nezkraslené uplynulým časem. Za představitele stran jsme vzhledem k blízkosti parlamentních voleb považovali jejich volební lídry: Martina Bursíka (SZ), Vojtěcha Filipa (KSČM), Miroslava Kalouska (KDU-ČSL), Jiřího Paroubka (ČSSD) a Mirka Topolánka (ODS). Naším záměrem bylo, aby každý respondent dostal k posouzení všechny možné trojice sestavené z daných elementů, což jej mělo přimět k hlubšímu zamyšlení a uvedení většího počtu konstruktů. Za této podmínky se nám, z hlediska náročnosti pro zkoumané osoby, jevila jako optimální varianta s pěti elementy (a tudíž deseti triádami).

Vzorku 1 byl předložen tištěný dotazník obsahující deset triád, vyčerpávajících všechny možné kombinace politiků. Zadáním bylo zamyslet se nad každou trojicí a napsat, v čem se vzájemně podobají dva libovolní politici z této trojice a zároveň odlišují od třetího; dále měli respondenti uvést, jak by pojmenovali to, čím je onen třetí politik odlišný. Při tvorbě zadání jsme

upřednostnili tzv. *difference method* (pokyn najít, v čem se dva elementy podobají a zároveň odlišují od třetího) před tzv. *opposite method* (položení otázky, v čem se dva elementy podobají a jaký je protiklad této charakteristiky), neboť u druhého postupu hrozí nebezpečí získání nevyvážených konstruktů s přílišnou extremitou jednoho z pólů. Nevýhodou našeho postupu je, že nemusí produkovat konstrukty čistě bipolární, nýbrž nebipolární, tzv. „pokřivené“ konstrukty (*bent constructs*) (Fransella et al., 2004), což jsme se pokusili eliminovat grafickou podobou dotazníku nepřímou vybízející k vypisování bipolárních dvojic. Zadání jsme doplnili výzvou neopakovat se, abychom získali větší a různorodější množství konstruktů.

Zpracování dat první fáze výzkumu spočívalo v interpretaci a porovnávání získaných konstruktů a hledání těch nejčastějších. Předpokládali jsme, že jejich výsledný počet bude do značné míry záviset na samotných datech, avšak s ohledem na další postup jsme považovali za přiměřený počet 10-15. Předběhneme a uvedme, že jsme vybrali a ve druhé fázi výzkumu použili 13 nejčastějších konstruktů. V ní byl členům vzorku 2 byl předložen dotazník se zadáním: „*Rádi bychom zjistili Váš názor na pětici českých politiků. Pokuste se u každého politika vyznačit jeho umístění na sedmistupňové škále vymezené vždy dvěma krajními póly.*“ Následovalo třináct položek sestávajících vždy z popisu konstruktů a výpisu jmen politiků s možností posoudit každého z nich na sedmistupňové škále, jejíž krajní body odpovídaly pólům daného konstruktů. Jako elementy jsme ponechali tytéž politické osobnosti, na nichž byly v první fázi získány konstrukty, protože jsme předpokládali, že se díky tomu budou ke konstruktům nejlépe hodit (viz Fransella et al., 2004). Na konci dotazníku druhé fáze byl připojen pokyn určit důležitost jednotlivých dimenzí pro celkový dojem o politikovi, po kterém následoval soupis všech 13 konstruktů k seřazení. Myšlenka ohodnocení důležitosti konstruktů byla převzata z variace REP-testu zvané *rozhodovací mřížka* (Fransella et al., 2004).

V rámci REP-testu je běžným postupem nechat respondenta posuzovat jednotlivé elementy prostřednictvím konstruktů, které byly získány přímo od něj, neboť se předpokládá, že jsou pro něj významnější a srozumitelnější než konstrukty předložené výzkumníkem (Fransella et al., 2004). Náš výzkum se této praxi nechtěl, protože jsme se obávali, že by podstoupení procedury, zahrnující v jednom elicitaci konstruktů, posuzování elementů a seřazování konstruktů, bylo pro zkoumané osoby příliš náročné, a rovněž protože jsme chtěli zajistit vzájemnou porovnatelnost získaných pořadí důležitosti. Podle Franselly et al. (2004) je náš postup v zásadě legitimní, avšak je u něj třeba pečlivě dbát na dostatečnou srozumitelnost konstruktů členům vzorku a jejich přiměřenost posuzovaným elementům. Splnění těchto podmínek bylo podle nás zabezpečeno obdobným složením obou vzorků a dále skutečností, že se v obou fázích pracovalo s týmiž elementy.

Při zpracování dat získaných ve druhé fázi jsme se nejprve analýzou hodnocení jednotlivých politiků na předložených konstruktech pokusili zjistit, zda zde lze nalézt nějaké pravidelnosti (podobnosti ve způsobu, jakým respondenti pracují s jednotlivými konstrukty). Sestavili jsme proto, za využití Pearsonova koeficientu, korelační matici, v níž každému z konstruktů odpovídala právě jedna proměnná, a hledali jsme signifikantní korelace (Fransella et al., 2004). Na základě zjištěné matice jsme rovněž zvážili možnost redukce počtu konstruktů prostřednictvím faktorové analýzy. V rámci zpracování pořadí důležitosti jsme zjišťovali, jaké typické pozice byly konstruktům v pořadích důležitosti přisuzovány a jakou měrou byly jejich pozice napříč respondenty rozptýleny. Vzhledem k pořadovému charakteru těchto proměnných jsme pro každý z konstruktů spočetli modus, medián, variační a kvartilové rozpětí jeho pozic.

3. Výsledky

V první fázi jsme na vzorku o výchozím počtu 10 respondentů získali dostatek rozmanitých konstruktů, jež se začínaly po určité době opakovat, a proto jsme již nepovažovali za zásadně přínosné přibírat další respondenty. Přes volné zadání 4 osoby uvažovaly výhradně v rovině osobnostních charakteristik předložených politiků, ostatní do svých odpovědí zahrnuly i charakteristiky politicko-ideologické. Částečně se naplnila obava z výskytu „pokřivených“ konstruktů, avšak jejich počet nebyl nijak vysoký (jako zjevně nebipolárních jsme identifikovali 8 konstruktů). Povšimli jsme si, že zkoumané osoby přes výzvu neopakovat se poměrně často uvádějí konstrukty s velmi podobným významem.

Nejčastější výskyt (6x) jsme zaznamenali u konstruktů *levice – pravice*, pětkrát respondenti uvedli konstrukt *ostrážený politik – nová tvář* či některou z jeho variací. Konstrukty, které jsme souhrnně nazvali *silná strana – slabší strana* a *populistický – korektní* se vyskytly 4x. Z dalšího rozsáhlého souboru překrývajících se konstruktů vycházela trojice: *tvrdý – otevřený debatě* (styl prosazování názorů), *zastává pevné pozice – přelétavý* (hodnotové ocenění stálosti názorů) a *názorově nevyhraněný – názorově zacílený* (nehodnotové ocenění vyhraněnosti). Dále jsme v odpovědích zaznamenali konstrukty *silný lídr – slabý lídr*, *jistý ve vystupování – váhavý a viditelný – málo viditelný* (všechny 3x). Menší počet výskytů (2x) měly konstrukty *starší – mladší*, *konzervativní – liberální*, *přímý – „nepřímý“*. Zbývající konstrukty jsme vyhodnotili buď jako příliš podobné jinému konstruktů téže osoby, jako „pokřivené“, anebo jako příliš řídké (s jedním výskytem) a do další fáze výzkumu jsme je proto nezařadili (výpis všech získaných konstruktů včetně důvodů jejich vyřazení viz Příloha na s. 14).

Výsledky druhé fáze výzkumu uvádíme pro přehlednost v podobě dvou tabulek. *Tab. 1* (s. 12) obsahuje korelace mezi jednotlivými konstrukty signifikantní na hladině významnosti 0,01. Hodnota Kaiser-Mayer-Olkinovy míry adekvátnosti výběru vypočítaná pro získanou korelační matici (0,682) nás vedla k upuštění od faktorové analýzy, neboť ta bývá doporučována pouze pro minimální hodnotu 0,7 (Morgan, Griego, 1998). *Tab. 2* (s. 13) popisuje typická umístění jednotlivých konstruktů a jejich odchylek v respondenty uváděných pořadích důležitosti.

4. Interpretace dat a diskuze

Nejjednoznačněji rozpoznatelným byl konstrukt *levice – pravice*, což lze s největší pravděpodobností vysvětlit jeho všeobecnou rozšířeností v našem kulturním prostředí. Je však důležité připomenout, že se přesné chápání pojmů *levice* a *pravice* může v různém kulturním prostředí, ale i člověk od člověka lišit, a proto jsme s to hovořit o *tendenci* utvářet si dojmy na levo-pravé dimenzi, nikoli však o konkrétním významovém obsahu této dimenze (o možných chápáních významů těchto pojmů viz. např. Bobbio, 2003). Důležitosti levo-pravého konstruktů nasvědčuje i jeho časté vysoké umístění v udávaných pořadích důležitosti (modus 1 a 2), které však na druhou stranu provází značně vysoká variabilita, což pravděpodobně znamená, že tato dimenze může hrát u podstatného množství osob klíčovou roli, ale u některých naopak vystupuje až jako druhotná. Ve všech ohledech podobná zjištění platí i o dimenzi *liberální – konzervativní*. Oba konstrukty vzájemně téměř nekorelují, což naznačuje, že respondenti nemají tendenci jednoznačně si spojovat politickou levici či pravici s konzervatismem či liberalismem (o specifičnosti chápání konzervatismu v českém prostředí viz Lux, 1998).

Další poměrně často zaznamenanou a snadno identifikovatelnou dimenzí byla dichotomie *ostrážený politik – nová tvář*. Vysvětlení můžeme hledat v domněnce, že si občané uvědomují neměnnost aktérů dlouhodobě se pohybujících na politické scéně, a proto citlivě

reagují na přítomnost nových politických tváří. Celkový význam dimenze však respondenti vnímají spíše jako nižší (medián 11, modus 12). Konstruktem *silná strana – slabá strana* dávají podle nás respondenti najevo, že si osobnost politika spojují s jeho mateřskou politickou stranou a s její relevancí ve stranickém systému. Při zpětném pohledu si nicméně uvědomujeme, že jsme do této dimenze možná problematicky spojili dvě významově poněkud odlišné dimenze: velikost politické strany a otázku, zda je strana vnímána jako součást hlavního politického dění. U tohoto konstruktů jsme našli překvapivě silnou korelaci s konstruktem *tvrdý – otevřený debatě* (0,502). Jejím vysvětlením však podle nás není tendence spojovat si velikost politikovy strany s jeho otevřeností debatě, ale spíše nežádoucí vliv povahy českého stranického systému, v němž jsou malé strany tradičně považovány za ochotnější k ústupkům.

Celá skupina zjištěných dimenzí se váže k názorové pevnosti, vždy nahlížené z trochu jiného úhlu pohledu. Jejich typická umístění na čtvrté až páté pozici v pořadích důležitosti podle našeho názoru poukazují, že mnozí lidé mají při utváření svých dojmů o politických tendenci vnímat styl, jakým politici přistupují k názorům svých politických protivníků (*tvrdý – otevřený debatě*), jejich věrnost vlastním politickým pozicím (*zastává pevné pozice – přelétavý*) a to, zda mají přesně zacílené politické názory (*názorově nevyhraněný – názorově zacílený*). K této skupině vzájemně vcelku korelujících dimenzí lze podle našeho názoru volně připojit i dimenzi *přímý – „nepřímý“*, která v našem pojetí poukazuje na míru politikovy upřímnosti. V případě tohoto konstruktů nicméně musíme upozornit na nižší srozumitelnost námi zvolené formulace, neboť jej mimo jiné dva respondenti ve druhé fázi výzkumu ponechali bez odpovědí. Interpretace přesného významu těchto konstruktů je opět sporná, na druhou stranu bychom rádi učinili předběžný závěr o analogii s dimenzí *integrita* zjištěnou v dřívějších výzkumech (Miller et al., 1986; Pancer et al., 1999; Funk, 1999).

Poměrně častý výskyt dimenze *populistický – korektní* je podtrhnut skutečností, že jejím nejčastějším umístěním v respondenty udávaných pořadích důležitosti byla první pozice a že dosáhla celkově nejnižšího mediánu. To může naznačovat tendenci mnohých lidí silněji vnímat, zda se politici prezentují spíše populistickým „lidovým“ projevem, či naopak korektním jednáním, a následně využívat tyto informace jako jeden ze základních pilířů celkového dojmu. Před unáhleným zobecněním takového poznatku jsme nicméně varováni poměrně velkým variačním i interkvartilovým rozpětím: respondenti sice měli tendenci přisuzovat konstruktů přední umístění, zároveň se však vyskytl nezanedbatelný počet těch, kteří jej umístili na některou z méně významných pozic. Dimenze tak sice může být hypoteticky jednou z nejdůležitějších, ale zároveň jí takto vysoký význam nemusí automaticky náležet za všech okolností (k proměnam důležitosti dimenzí v závislosti na okolnostech viz Funk, 1999).

Dimenze populismu středně silně koreluje s dimenzí *přímý – „nepřímý“* (-0,435), a proto je zde možno navrhnout hypotézu, že vnímaný politikův populismus bývá spojován s představou o jeho neupřímnosti. Je otázkou, zda uvedený vztah platí obecně, nabízí se zde nicméně srovnání s poznatkem z politických kampaní o negativních důsledcích neadekvátních předvolebních slibů na politikovu volitelnost (Jabłoński a kol., 2006). Mezi dvěma dalšími zjištěnými dimenzemi, které se vztahují k politikovým vůdcovským schopnostem (*silný lídr – slabý lídr*) a jistotě jeho vystupování (*jistý ve vystupování – váhavý*), lze v nalézt středně silnou korelaci (0,391), což lze interpretovat vcelku pravděpodobnou tendencí pokládat váhavého politika za slabého lídra a naopak. Provázanost těchto dvou dimenzí je nicméně třeba ověřit dalšími výzkumy a stejně tak považujeme za vhodné dále prozkoumat, zda lze tyto dva konstrukty interpretovat jako obdobu dimenze *vůdcovství* či *kompetence*, které byly zjištěny v americkém prostředí (Funk, 1999; Miller et al., 1986; McGraw, 2003). Překvapivé bylo poměrně nízké umístění konstruktů *silný lídr – slabý lídr* v zjištěných pořadích důležitosti (medián 8,5 a modus 7). Dojde-li v následujících výzkumech k potvrzení tohoto jevu, bude to znamenat, že lidé nepřikládají ve svých dojmech vůdcovským kvalitám politiků přílišnou váhu,

což by odporovalo závěrům některých výzkumů provedených v USA (srov. McGraw, 2003). Výskyt konstruktů *viditelný – málo viditelný* ukazuje, že občané mohou politika vnímat i podle toho, jak často je objektem zájmu médií, či obecněji, jak často se o něm mluví. Ve spojitosti s tímto konstruktorem byla zjištěna vůbec nejsilnější korelace v celé korelační matici (0,546), a sice korelace s dimenzí *silný lídr – slabý lídr*. To může znamenat, že za silné lídry považujeme politiky díky tomu, že se často objevují v médiích, že jsou častými předměty a aktéry veřejné debaty apod. V této souvislosti je rovněž třeba upozornit na existenci výzkumů naznačujících velmi silnou reaktivitu občanů na politikovu viditelnost (např. Masters, Sullivan, 1993).

Pokud bychom nyní chtěli odpovědět na otázku, zda v dojmech o politicích hrají významnější roli politické, či osobnostní aspekty, přiklonili bychom se spíše k první možnosti, což do jisté míry odporuje tezím o současné personalizaci politiky (např. Caprara, Zimbardo, 2004). Zároveň však zdůrazňujeme předběžnost a zatím nedostatečnou průkaznost tohoto soudu. Není totiž například vůbec zřejmé, do které z těchto dvou kategorií zařadit pravděpodobně velmi významný konstrukt *populistický – korektní*. Zde se otevírá prostor pro výzkum zaměřený na zjištění jeho přesného významu, tzn. zda jako *populistického* či *korektního* vnímají lidé spíše politika jako takového nebo jeho politický program.

4.1. Vnímaná omezení výzkumu

Za jeden z hlavních limitů výzkumu lze považovat existenci rizika, že jsme se při interpretaci zjištěných konstruktů dopustili subjektivních zkreslení. Přestože se tomuto nebezpečí nelze zcela vyhnout, doufáme, že vysoká obecnost konstruktů a rezignace na určování jejich přesných významových odstínů zajišťuje alespoň částečnou objektivitu našich poznatků (k diskuzi o obecnosti významu konstruktů viz Fransella et al., 2004, s. 10-11). Naš výzkum také není, s ohledem na velikost, charakter a způsob výběru výzkumného vzorku, reprezentativní pro celou českou populaci. Pro získání „silnějších“ a širěji zobecnitelných poznatků bude nutné provést reprezentativní výzkumy na heterogennějších vzorcích. Do úvahy jsme rovněž nevzali možnost, že lidé mohou u rozdílných politiků přikládat jednotlivým dimenzím rozdílnou důležitost (srov. Funk, 1999). Stejně tak nemůže být nikdy vyloučeno, že každý člověk má svůj osobní systém personálních konstruktů natolik specifický, že je nemožné učinit závěry o existenci obecných tendencí. A v neposlední řadě nelze vyloučit určitou sebestylizaci respondentů při udávání pořadí osobní důležitosti konstruktů, čemuž by ostatně nasvědčovalo přední umístění ideově politických dimenzí a dimenze populismu.

Další možná omezení výzkumu mohou plynout z našeho výběru politických osobností. Ve všech případech se jednalo o stranické lídry, politiky působící na centrální úrovni či muže, což nám mohlo zabránit identifikovat některé potenciálně důležité dimenze. Abychom mohli aspirovat na vytvoření obecněji platné teorie, bude v následných výzkumech nutné nechat respondenty pracovat s daleko větším a rozmanitějším souborem politiků, který by zahrnoval i politiky ze zahraničí (srov. Pancer et al., 1999), regionální politiky, politiky ve výslužbě atd.

Při zvažování limitů našeho výzkumu je rovněž třeba vzít v úvahu, že data k oběma fázím byla sbírána měsíc až měsíc a půl před parlamentními volbami 2006, v období probíhající předvolební kampaně, což se mohlo promítnout do dosažených výsledků. Je například otázkou, zda vysoký význam přiřádaný dimenzi populismu není, spíše než důkazem její důležitosti, odrazem aktuálních reakcí respondentů na vyostřenou a často populistickou kampaň.

4.2. Reflexe užitých metod

Na závěr zhodnotíme zkušenosti učiněné s aplikací REP-testu. Jako prostředek k identifikaci základních dimenzí se podle našeho názoru poměrně osvědčila elicitace z triád

elementů, neboť se ukázalo, že je při vhodném zadání schopna produkovat politicko-ideologické i osobnostní dimenze. Zároveň je však otázkou, zda nevede tento postup respondenty po vyčerpání několika základních konstruktů k produkovaní okrajových dimenzí, které jsou spíše jejich *ad hoc* konstrukcemi než stálými dimenzemi jejich dojmů. Je docela dobře možné, že se dojmy o politicích utvářejí zploštěle okolo velmi malého počtu dimenzí (viz Caprara, Zimbardo, 2004) a elicítace z triád zkoumané osoby nadbytečně nutí vypisovat nepodstatné konstrukty. Proto doporučujeme vyzkoušet i jiné postupy elicítace a porovnat dosažené výsledky.

S částí, v níž měli respondenti za úkol posoudit politiky na předložených dimenzích, jsme měli vesměs pozitivní zkušenosti a můžeme její uplatnění doporučit i pro další výzkumy. Ojedinelým nedostatkem byla nesrozumitelnost některých položek či neznalost některých politiků. V případě nesrozumitelnosti konstruktů šlo zjevně o důsledek toho, že jsme respondenty nechali pracovat s námi předloženými a nikoli s jejich vlastními konstrukty. Důvody tohoto postupu jsme vysvětlili výše. V souvislosti s neznalostí některých politiků lze doporučit provést před každým dalším obdobným výzkumem ve zkoumané populaci šetření obecného zájmu respondentů o politiku a znalosti politických osobností, na jehož základě by byly vybrány přiměřené elementy. Závěrečné seřazování jednotlivých dimenzí souvisí s REP-testem spíše okrajově. Respondenti neměli v této části potíže s porozuměním zadanému úkolu a byli jej schopni bez potíží splnit. Za jediný nedostatek lze podle jejich ohlasu pokládat přílišné množství položek k seřazení, a proto pro další výzkumy doporučujeme např. snížit počet seřazovaných položek, rozdělit položky do dvojic a ty pak nechat respondenty porovnávat, nechat respondenty mezi jednotlivé položky libovolně rozdělit určitý počet bodů apod.

Celkově považujeme využití REP-testu při zkoumání utváření dojmů o politicích přes některé výše zmiňované výhrady za v zásadě možné a přínosné. Jeho největší slabinou je z našeho hlediska skutečnost, že jde o techniku určenou zejména pro zjišťování individuálních systémů konstruktů, což má za následek obtížnou zobecnitelnost dosažených poznatků. Její nespornou výhodou je naopak velké množství dat, které nám umožnila získat. REP-test je proto podle našeho názoru možné v rámci výzkumů utváření dojmů o politicích považovat zejména za nástroj vhodný pro předběžné explorativní výzkumy (či za screeningovou metodu), zatímco definitivní ověřování hypotéz za účelem konstruování obecnějších teoretických modelů je třeba přenechat jiným metodám.

Závěr

Význam námi zjištěných poznatků je v zásadě trojí. Z teoretického hlediska mohou – budou-li potvrzeny v dalších výzkumech – přispět k hlubšímu porozumění mechanismům utváření politických dojmů v českém prostředí. Stejně tak mohou osvětlit některé aspekty volebního chování, postoje občanů k politice či proměny veřejného mínění. Z metodologického hlediska náš výzkum přinesl několik poznatků o využití REP-testu při zkoumání utváření dojmů o politicích. Jde sice o zjištění určená k dalšímu ověřování, avšak jejich význam je dán skutečností, že psychologie doposud nedisponuje dostatkem zkušeností s aplikací této metody na oblast politiky (jedním z mála dostupných příkladů je pokus Stojnova (2001) využít teorii personálních konstruktů k analýze příčin jugoslávského konfliktu v 90. letech 20. století).

Co se týče praktického využití, považujeme výsledky výzkumu přínosné zejména pro oblast politického marketingu. Konkrétně mohou pomoci politikům a politickým stranám lépe oslovit potenciální voliče při sestavování předvolebních kampaní a dalších sebeprezentačních strategií. Zde se nelze vyhnout otázce, zda je přípustné, aby psychologické zkoumání produkovalo výsledky použitelné (či spíše zneužitelné) v politických přesvědčovacích kampaních. Domníváme se, že náš výzkum nijak neporušuje principy etiky vědecké práce, neboť

poznatky prezentujeme veřejně, a tudíž jsou k dispozici všem, nikoli pouze některé politické straně, politikovi či zájmové skupině. Svá zjištění rovněž formulujeme výhradně v popisné formě a nikoli jako konkrétní rady, jak u druhých osob ovlivňovat utváření dojmů. Naopak věříme, že případným předložením našich závěrů širší veřejnosti zvyšujeme její „odolnost“ vůči politickému ovlivňování, jelikož tím nejučinnějším obranným prostředkem proti podlehnutí manipulaci je podle nás pečlivá reflexe informací ze světa politiky, podpořená znalostí základních mechanismů, jejichž prostřednictvím s těmito informacemi pracuje naše mysl.

Prameny:

- Bannister, D. (2003): Personal construct theory and politics and the politics of personal construct theory. In Fransella, F. (Ed.), *International Handbook of Personal Construct Psychology*. Chichester, John Wiley & Sons, 181-189.**
- Bobbio, N. (2003): *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.**
- Caprara, G. V., Zimbardo, P. (2004): Personalizing politics. A congruency model of political preference. *American Psychologist* 59, 581-594. [Vyhledáno 14.2.2006 na OVID database]**
- Conover, P. J., Feldman, S. (1984): How people organize the political world: a schematic model. *American Journal of Political Science* 28, 95-126. [Vyhledáno 20.2.2006 na JSTOR database]**
- Conover, P. J., Feldman, S. (1989): Candidate perception in an ambiguous world: campaigns, cues, and inference processes. *American Journal of Political Science* 33, 912-940. [Vyhledáno 11.2. 2006 na JSTOR database]**
- Feldman, S., Conover, P. J. (1983): Candidates, issues and voters: the role of inference in political perception. *The Journal of Politics* 45, 810-839. [Vyhledáno 11.2.2006 na JSTOR database]**
- Fransella, F., Bell, R., Bannister, D. (2004): *A Manual for Repertory Grid Technique*. Second Edition. Chichester, John Wiley & Sons.**
- Funk, C. L. (1999): Bringing the candidate into models of candidate evaluation. *The Journal of Politics* 61, 700-720. [Vyhledáno 5.4.2006 na JSTOR database]**
- Granberg, D. (1983): Preference, expectations, and placement judgments: some evidence from Sweden. *Social Psychology Quarterly* 46, 363-368. [Vyhledáno 11.2.2006 na JSTOR database]**
- Granberg, D. (1993): Political perception. In Iyengar, S., McGuire, W. J. (Eds.), *Explorations in Political Psychology*. Durham, Duke University Press, 70-112.**
- Huang, L., Price, V. (2001): Motivations, goals, information search, and memory about political candidates. *Political Psychology* 22, 665-692. [Vyhledáno 3.4.2006 na Blackwell database]**
- Jabłoński, A. W. a kol. (2006): *Politický marketing. Úvod do teorie a praxe*. Brno, Barrister Principal.**
- Janda, K., Berry, J. M., Goldman, J., Huff, E. (1998): *Výzva demokracie. Systém vlády v USA*. Praha, Sociologické nakladatelství.**
- Kelly, G. A. (1955): *The Psychology of Personal Constructs*. New York, Norton.**
- Koch, J. (2000): Do citizens apply gender stereotypes to infer candidates' ideological orientations?. *The Journal of Politics* 62, 414-429. [Vyhledáno 15.2.2006 na JSTOR database]**

- Kuklinski, J. H. (2001): Prologue: Political psychology and the study of citizens and politics. In Kuklinski, J. H. (Ed.), *Citizens and Politics. Perspectives from Political Psychology*. Cambridge, Cambridge University Press, 1-3.
- Lodge, M., Stroh, P. (1993): Inside the mental booth: an impression-driven process model of candidate evaluation. In Iyengar, S., McGuire, W. J. (Eds.), *Explorations in Political Psychology*. Durham, Duke University Press, 225-263.
- Lux, M. (1998): *Konzervatismus a liberalismus na pozadí percepce sociálního státu*. Praha, Sociologický ústav AV.
- Marcus, E., MacKuen, M. (2004): Anxiety, enthusiasm, and the vote: the emotional underprintings of learning and involvement during presidential campaigns. In Jost, J., Sidanius, J. (Eds.), *Political Psychology – Key Readings*. New York, Psychology Press, 163-176.
- Masters, R. D., Sullivan, D. G. (1993): Nonverbal behavior and leadership: emotion and cognition in political information processing. In Iyengar, S., McGuire, W. J. (Eds.), *Explorations in Political Psychology*. Durham, Duke University Press, 150-182.
- McDermott, M. (1998): Race and gender cues in low-information elections. *Political Research Quarterly* 51, 895-918. [Vyhledáno 11.2.2006 na ProQuest database]
- McGraw, K. (2003): Political impressions. In Sears, P. O., Huddy, L., Jervis, R. (Eds.), *Oxford Handbook of Political Psychology* (Oxford Handbooks). Oxford, Oxford University Press, 394-432.
- Miller, A., Wattenberg, M., Malanchuk, O. (1986): Schematic assessments of presidential candidates. *The American Political Science Review* 80, 521-540. [Vyhledáno 5.4.2006 na JSTOR database]
- Morgan, G. A., Griego, O. V. (1998): *Easy Use and Interpretation of SPSS for Windows: Answering Research Questions With Statistics*. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates.
- Ottati, V., Edwards, J., Krundick, N. (2005): Attitude theory and research: intradisciplinary and interdisciplinary connections. In Albarracín, D., Johnson, B., Zanna, M. (Eds.), *The Handbook of Attitudes*. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, 707-742.
- Pancer, S. M., Brown, S. D., Barr, C. W. (1999): Forming impressions of political leaders: a cross-national comparison. *Political Psychology* 20, 345-368. [Vyhledáno 8.3.2006 na Blackwell database]
- Quinn, K., Macrae, N., Bodenhausen, G. (2003): Stereotyping and impression formation: how categorical thinking shapes person perception. In Hogg, M., Cooper, J. (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Psychology*. London, SAGE Publications, 87-109.
- Rahn, W. (1993): The role of partisan stereotypes in information processing about political candidates. *American Journal of Political Science* 37, 472-496. [Vyhledáno 11.2.2006 na JSTOR database]
- Rapoport, R., Metcalf, K., Hartman, J. (1989): Candidate traits and voter inferences: an experimental study. *The Journal of Politics* 51, 917-932. [Vyhledáno 5.4.2006 na JSTOR database]
- Raskin, J. D. (2002): Constructivism in psychology: personal construct psychology, radical constructivism, and social constructionism. *American Communication Journal* 5. [Vyhledáno 5.4.2006 na <http://www.acjournal.org/holdings/vol5/iss3/special/raskin.htm>]
- Rau, R., Redlawsk, D. (2001): Advantages and disadvantages of cognitive heuristics in political decision making. *American Journal of Political Science* 45, 951-971. [Vyhledáno 15.2.2006 na JSTOR database]
- Stojnov, D. (2003): Moving personal construct psychology to politics: understanding the voices with which we disagree. In Fransella, F. (Ed.), *International Handbook of Personal Construct Psychology*. Chichester, John Wiley & Sons, 191-198.
- Vodička, K., Cabada, L. (2003): *Politický systém České republiky*. Praha, Portál.

Tab. 1: Zjištěné korelace mezi konstrukty

Korelované konstrukty	Pearsonův korelační koeficient
<i>viditelný – málo viditelný / silný lídr – slabý lídr</i>	0,546
<i>tvrdý – otevřený debatě / starší – mladší</i>	0,508
<i>tvrdý – otevřený debatě / silná strana – menší strana</i>	0,502
<i>starší – mladší / konzervativní – liberální</i>	0,449
<i>přímý – nepřímý / populistický – korektní</i>	-0,435
<i>starší – mladší / silná strana – menší strana</i>	0,430
<i>tvrdý – otevřený debatě / konzervativní – liberální</i>	0,407
<i>zastává pevné pozice – přelétavý / názorově nevyhraněný – názorově zacílený</i>	-0,406
<i>přímý – nepřímý / konzervativní – liberální</i>	-0,397
<i>silný lídr – slabý lídr / jistý ve vystupování – váhavý</i>	0,391
<i>populističtý – korektní / konzervativní – liberální</i>	0,389
<i>viditelný – málo viditelný / silná strana – menší strana</i>	0,369
<i>zastává pevné pozice – přelétavý / populistický – korektní</i>	-0,360
<i>tvrdý – otevřený debatě / populistický – korektní</i>	0,356
<i>starší – mladší / populistický – korektní</i>	0,345
<i>ostřílený politik – nová tvář / konzervativní – liberální</i>	0,333
<i>silný lídr – slabý lídr / názorově nevyhraněný – názorově zacílený</i>	-0,314
<i>zastává pevné pozice – přelétavý / přímý – nepřímý</i>	0,300
<i>viditelný – málo viditelný / názorově nevyhraněný – názorově zacílený</i>	-0,295
<i>silný lídr – slabý lídr / silná strana – menší strana</i>	0,280
<i>silný lídr – slabý lídr / konzervativní – liberální</i>	-0,277
<i>starší – mladší / ostřílený politik – nová tvář</i>	0,265
<i>starší – mladší / přímý – nepřímý</i>	-0,264
<i>zastává pevné pozice – přelétavý / silná strana – menší strana</i>	0,263
<i>tvrdý – otevřený debatě / přímý – nepřímý</i>	-0,249
<i>tvrdý – otevřený debatě / jistý ve vystupování – váhavý</i>	0,248
<i>jistý ve vystupování – váhavý / nevyhraněný – zacílený</i>	-0,245
<i>silná strana – menší strana / názorově nevyhraněný – názorově zacílený</i>	-0,239
<i>silný lídr – slabý lídr / přímý – nepřímý</i>	0,237
<i>silná strana – menší strana / ostřílený politik – nová tvář</i>	0,235
<i>přímý – nepřímý / názorově nevyhraněný – názorově zacílený</i>	-0,226
<i>silná strana – menší strana / jistý ve vystupování – váhavý</i>	0,215
<i>viditelný – málo viditelný / tvrdý – otevřený debatě</i>	0,213

Tab. 2: Typická umístění konstruktů v respondenty uváděných pořadích důležitosti

	jistý ve vystupování – váhavý	konzervativní – liberální	levice – pravice	náz. nevyhraněný – n. zacílený	ostřílený politik – nová tvář	populistický – korektní	přímý – nepřímý
N Platných	28	29	30	29	28	29	29
Chybějících	2	1	0	1	2	1	1
Medián	5,00	5,00	6,00	5,00	11,00	3,00	5,00
Modus	3	2	1 a 2	5	12	1	3
Variační rozpětí	9	11	12	9	11	12	11
Minimum	1	1	1	1	2	1	1
Maximum	10	12	13	10	13	13	12
První kvartil	3,00	2,00	2,00	3,00	9,00	1,00	3,00
Třetí kvartil	6,75	8,00	8,25	7,00	12,00	6,50	7,00
Interkvartilové rozpětí	3,75	6,00	6,25	4,00	3,00	5,50	4,00

	silná strana – menší strana	silný lídr – slabý lídr	starší – mladší	tvrdý – otevřený debatě	viditelný – málo viditelný	zastává pevné poz. – přelétavý
N Platných	28	28	27	29	28	29
Chybějících	2	2	3	1	2	1
Medián	10,00	8,50	13,00	5,00	10,00	4,00
Modus	10	7	13	4	10 a 11	2 a 3
Variační rozpětí	8	12	6	10	11	11
Minimum	5	1	7	1	2	1
Maximum	13	13	13	11	13	12
První kvartil	8,00	7,00	11,00	3,00	7,25	2,00
Třetí kvartil	11,00	10,75	13,00	6,50	11,75	8,00
Interkvartilové rozpětí	3,00	3,75	2,00	3,50	4,00	6,00

Příloha: Přehled všech elicitovaných konstruktů

Respondent 1

- lídr silné strany – lídr menší strany
- v politice několik let – nová tvář
- liberální strana – konzervativní strana
- mladší – starší
- křesťní jméno – křesťní jméno (**)
- populismus – racionální vystupování
- mediální známost – mediální neznámost
- levice – pravice
- solidní dojem – lidový projev (*)
- opozice – vládní koalice (***)

Respondent 2

- levice – pravice
- názorová přizpůsobivost – názorová rigidita
- stařec – mladá krev
- sněmovní zkušenosti – komunální zkušenosti (***)
- přišel do vedení za stabilní situace – zachránce (***)
- štěpí svou stranu – sjednocuje (***)
- likviduje politické oponenty – je k nim tolerantní
- názorově ukotvený – názorově neukotvený (*)
- převzal stranu po silném lídrovi – vyčel si své postavení (***)
- má ve straně silnou vnitřní opozici – strana je za něj jednotná (***)

Respondent 3

- arogance – nekomunikativnost (**)
- uhlazenost – žoviálnost
- důraznost – tolerance
- cílevědomost – nerozhodnost
- tíživost – nekonfliktnost (*)
- svéhlavost – přemýšlení (*)
- nepřijemnost – nesrozumitelnost (**)
- netolerance – nepřesvědčivost (**)
- přelétavost – dogmatismus
- nízká sebekritičnost – nevyhraněnost (**)

Respondent 4

- možná spolupráce – nespolupracovali by (***)
- periferie – střed dění
- státní zásahy – individualismus (***)
- více se o něm mluví – nemluví se o něm
- levice – pravice
- spolupracuje s kdekým – vybírá si partnery
- starý známý – nová tvář
- silnější postavy – huberý (***)
- nenapadá oponenty – štvavá kampaň (***)
- starší – mladší

Respondent 5

- arogance – skromnost (***)
- úlisnost – upřímnost (*)
- přímost – nepřímost
- průměrnost – odlišnost od průměru (***)
- hrdost – úlisnost (*)
- okoukanost – nová tvář
- malá viditelnost – viditelnost

Respondent 6

- silná osobnost – špatný vůdce
- jistota ve vystupování – váhavost
- přehled o situaci – menší informovanost (***)
- suverénní vystupování – neprůbojnost (*)
- sebejistota – nejistota (*)
- důraznost – nedůraznost (*)
- rázný při vedení strany – není schopen si zjednat pořádek (*)

Respondent 7

- výrazná osobnost – méně výrazná osobnost
- vlídný – agresivní (*)
- starý matador – nová generace
- nový typ politika – stará garda (*)
- snaha mít pravdu za každou cenu – větší otevřenost v debatě
- top manager – lidovost
- stará mysl – nová mysl (*)
- levicovost – pravý střed (*)
- umírněnost – dominance (*)
- pravice – levice

Respondent 8

- sprostý – inteligentní (***)
- populistá – radikální (**)
- racionální – [nečitelné] (**)
- snaží se něco získat – ví na co a na koho má (**)
- jedná jako vítěz – jedná jako ten, kdo prohraje (*)
- sprostý – inteligentní (***)
- velký hráč – snaží se dostat mezi špičky
- věří tomu, co říká – působí zmateně
- vymyslí radikální nesmysly, které dokáží připoutat pozornost – ví, co chce (**)
- dokáže manipulovat s ostatními – nemá na hlubší analýzu situace (***)

Respondent 9

- arogance – nepřesvědčivost
- protřelost – nezkušenost (***)
- vůdcovství – idealismus (***)
- nevýraznost – dogmatismus (*)
- pevné pozice – prodejnost
- zkušenost – nezkušenost (***)
- způsob jednání – naivita (**)
- zacílenost – nevyhraněnost
- úlisnost – siláctví (*)
- falešnost – transparentnost

Respondent 10

- buranství – korektní vystupování
- autoritativnost – humanismus
- demokratičnost – totalitarismus (*)
- levice – pravice
- mají se rádi – nemá je rád (***)
- rudost – zelenost (**)
- silný lídr – slabý lídr
- křesťan – ateista (***)
- konzervativní – liberální
- hodně hlasů – málo hlasů

*** Ojedinelý konstrukt, jehož ekvivalent jsme u dalších respondentů nenalezli.

** Konstrukt, který jsme vyhodnotili jako nebipolární.

* Konstrukt, jehož ekvivalent se u daného respondenta již jednou vyskytuje.